

ვაჟა-ფშაველას უცნობი პუბლიკაციები
Vazha-Pshavela's unknown publications

მაია იანტბელიძე
Maia Iantbelidze

ფილოლოგი, სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი
Philologist, Doctor of Social sciences

საკვანძო სიტყვები: უცნობი, ფსევდონიმები, პოლემიკა,
პუბლიცისტური, მანერა.

Keywords: unknown, pseudonyms, polemic, publicistic, manner.

ვაჟას მდიდარ ლიტერატურულ მემკვიდრეობას სრულად როდი იცნობს მკითხველი. მისი წერილებისა და ნაშრომების ნაწილი დღემდე უცნობი ფსევდონიმებითაა. განვიხილოთ ზოგიერთი მათგანი, რადგან ამას დიდი მნიშვნელობა აქვს ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების შესწავლისათვის...

ცნობილი ქართული გაზეთის, „ივერიის“, თანამშრომლები, როგორც საერთოდ იმ დროს იყო გავრცელებული, თავიანთ ნაწერებს ხშირად ფსევდონიმითა და ინიციალებით აქვეყნებდნენ. ვაჟასაც, როგორც „ივერიის“ აქტიურ თანამშრომელს, თავისი ფსევდონიმები ჰქონდა: „პარასკევა“, „ვ-ა ფ-ლა“, „იქაური“, „ჟულიკა გოგოჭური“ და ა.შ. მე-19 საუკუნის მერე ნახევრის ქართული პერიოდული პრესის მცოდნეს უსათუოდ შემჩნეული ექნება ერთი გავრცელებული, საინტერესო პუბლიცისტური მანერა – ფსევდონიმიანი ავტორის პოლემიკა გამოგონილ პირთან. ფიქრობენ, რომ რუბრიკით – „წერილი მეგობართან“ – დაბეჭდილი სტატიები, რომლებიც მიძღვნილია ერთი ადრესატის, „ძმა ექვთიმესადმი“ და წარმოადგენს ერთმანეთის ლოგიკურ გაგრძელებას, ვაჟა-ფშაველას ეკუთვნის. გამონაკლისია მხოლოდ „მამუკათი“ ხელმოწერილი სტატია – „რამე-რუმე“ („ივერია“, 1890, N173), რომელიც თუმცა ფორმალურად არ შედის ამ წერილების ციკლში, მაგრამ უშუალოდაა დაკავშირებული მათ სერიასთან. სხვაობა მხოლოდ ისაა, რომ „რამე-რუმეში“ აქცენტი უფრო პროვინციის ჭირ-ვარამზეა.

რას შეეხება ეს სტატიები, 14 საინტერესო პუბლიცისტური წერილი? ეს არის მოგონილი პოლემიკა ორ მეგობარს შორის – რუსეთში ხანგრძლივად მყოფ ექვთიმეს ყრმობის მეგობარი მამუკა დროდადრო აცნობს სამშობლოს ცხოვრების ავ-კარგს. მათ ერთი და იმავე მოვლენისადმი რადიკალურად განსხვავებული შეხედულებები აქვთ. ამ სტატიების ავტორის მიზანია, ყოველმხრივ განიხილოს 90-იანი წლების საქართველოს ზოგიერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა და აქტუალური საკითხი. ეს წერილები, გარდა იმისა, რომ აქტუალურია, გამოირჩევა უარესად საინტერესო წერის მანერითა და საილუსტრაციო მაგა-

ლითებით, რაც ავტორის კარგ მომზადებაზე, პატრიოტიზმზე, პოეტურ და ჟურნალისტურ ნიჭიერებაზე მეტყველებს. ვის ეკუთვნის ეს წერილები და რა არის მათი ავტორის მიზანი - ამ საკითხის ასახსნელად გარკვეული არგუმენტებია საჭირო და, აი, ისინიც: 1. გაზეთ „ივერიის“ თანამშრომელსა და ვაჟას ახლო მეგობარს, გრიგოლ აფშინაშვილს, მიეკუთვნება უცნობი ჩანაწერი, რომელიც გ. ლეონიძის სახელობის საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურულ მუზეუმშია დაცული: „მე ვიცი ვაჟას კიდევ ერთი ფსევდონიმი. 1886 თუ შემდეგ წლებში, კარგად აღარ მახსოვს, გაზ. „ივერიაში“ იბეჭდებოდა ცხოვრების სურათები ფელეტონებად სათაურით - „წერილები მეგობართან“, ფსევდონიმით „მამუკა“. ერთხელ კიდევ შემეკითხა, როგორ მოგწონს ჩემი წერილებიო. ეს წერილები ჭარბად შეიცავენ იუმორს. 1936 წ. 15 დეკემბერი“; 2. ვაჟას პირად არქივში (აკად. კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტი) არსებობს მისი ხელით დაწერილი ერთი მოზრდილი, უსათაურო, დაუთარი-ლებელი ლექსის ავტოგრაფი („გასწი, იარე“), რომელიც „ერთგული მამუკას“ მიერ „ძმა ექვთიმესადმი“ გაგზავნილი რიგით უკანასკნელი წერილის ორგანული ნაწილია („ივერია“, 1893 წ, N178). ეს ლექსი ვაჟას თხზულებათა გამოცემებში პირველად 1961 წელს გამოქვეყნდა; 3. ვაჟას ლექსს „სიმღერა“ („ვეძღვნი სოფელელ ჭორტიკებს“), რომელიც ლიტერატურის მუზეუმში დაცულ ალ. ფრონელის უბის წიგნაკშია ჩანერილი, თან ერთვის ხელმოწერა: „მამუკა - ვაჟა-ფშაველა - ლუკა რაზიკაშვილი“, 1890 წლის 12 აგვისტო; 4. „მამუკას“ „რამე-რუმეს“ შესავალი ნაწილი აბსოლუტური სიზუსტით იმეორებს ვაჟა-ფშაველას ამავე სახელწოდების, მის სიცოცხლეშივე გამოქვეყნებული უთარი-ლო სტატიის შესავალს; 5. „ერთგული მამუკას“ სტატიებში გაბნეული ფშაური ზეპირსიტყვიერების ზოგიერთი ნიმუში ვაჟას უცვლელად აქვს გადატანილი თავის სხვადასხვა პუბლიცისტურ თუ მხატვრულ თხზულებაში; 6. სტატიების ამ ციკლში წამოყენებულ საკითხებს, მცირესა თუ საჭირობოროტოს, ვაჟა ეხება თავის ნაწერებში, უფრო გაღრმავებითა თუ დაკონკრე-

ტებით, საქმის ვითარების შეცვლის ფონზე. ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ფსევდონიმი „მამუკა“ ვაჟას ეკუთვნის და მწერლის მიერ მისი არჩევაც უსაფუძვლო როდია – „მამუკა“ ფშავ-ხევსურეთში სახელგანთქმული ვაჟკაცის სახელია და მწერალს იგი მოხსენებულის ჰყავს თავისი ლიტერატურული მოღვაწეობის დასაწყისში, 1879 წელს „დროებაში“ გამოქვეყნებულ ხალხურ ლექსში „როშკას ატირდნენ დედანი“ – „...ამლით მამუკა მოვიდა. შუქნი თან მაჰყვნენ მზისანი...“. მოგვიანებით კი, 1889 წელს, ვაჟამ ეს სახელი დადებით ლიტერატურულ პერსონაჟადაც გამოიყენა ორ დრამატულ სცენაში.

ამ სტატიებში მიმოხილულია საქართველოს სატკივარი და არსებული რთული მდგომარეობიდან გამოსავლის გზებია მოძიებული. ავტორის აზრით, ქვეყანა განსაცდელის წინაშეა, ყოველდღე მატულობს მშობლიური ენის შინაურ მდევნელთა თუ მის გარეშე დარჩენილთა რიცხვი. ინტელიგენციის დიდი ნაწილის იდეალს კანცელარია წარმოადგენს. ქართველი საზოგადოება გულგრილად შესცქერის ყოველივე ქართულს – გაზეთს, წიგნს, თეატრს, თაკილობს მშობლიურ ენაზე საუბარს. ბედოვლათ თანამემამულეთა წყალობით მამაპაპეული მიწა-წყალი უცხოთა ხელში გადადის. იზრდება ადმინისტრაციის თავგასულობა. პოლიცია, მამასახლისი, მღვდელი – ყველა გლეხის მტერია. ავტორს ისიც აწუხებს, რომ ქართველი ახალგაზრდობა არაფერს აკეთებს, არ ირჯება ერის საკეთილდღეოდ. პატრიოტიზმზე აღმატებული ხდება კუჭის, პირადი და პრივილეგირებულთა ინტერესები. ნაკლოვანებების მხილებასთან ერთად ვაჟა ხსნის გზებსაც ეძებს. აღნიშნული მძიმე მოცემულობის შესაცვლელად, მისი აზრით, საჭიროა ხალხის ეროვნული სულისკვეთებით აღზრდა, რომ ოჯახმა პატარაობიდან შთაუნერგოს მოზარდს მშობლიური ერის სიყვარული, ეს საქმე შემდეგ სკოლამ გააგრძელოს და აღზარდოს ჯანსაღი თაობა. ვაჟა თვლის, რომ აუცილებელია სკოლების ქსელის გაზრდა და სწავლების ნესის შეცვლა. მწერლობამ და მეცნიერებამ უნდა გაუღვივოს

ადამიანებს ქართული ლიტერატურისა თუ პრესის სიყვარული, უცხო კულტურა და ენა საკუთარის შეზღუდვის ხარჯზე არ უნდა შეისწავლებოდეს; ეს მომაკვდინებელია და ქართველმა ხალხმა არ უნდა გაიზიაროს იმ ერების ბედი, რომლებიც, კულტურული წარსულის მიუხედავად, ცივილიზაციას ჩამორჩნენ. თავისი თვალსაზრისის დასასაბუთებლად ავტორი იშველიებს რუსთველს, შექსპირს, სერვანტესს, პუშკინს, ტურგენევს, ბელინსკის, გურამიშვილს, ბარათაშვილს, ხალხური პოეზიის ნიმუშებს, ურთავს ორიგინალურ ლექსებს.

ალსანიშნავია, რომ ამ წერილებში დასმული პრობლემების გადაწყვეტისას, სოციალური თუ ეროვნული საკითხების განხილვისას, ვაჟა ტიპურ სამოციანელად წარმოგვიდგება. საინტერესოა ისიც, რომ 1880-1893 წლებში გამოქვეყნებული, დღემდე ცნობილი ვაჟას წერილების საერთო რაოდენობა არ აღემატება აქ მიმოხილული სტატიების რიცხვს. ცხადია, ამ მასალის მნიშვნელობა განსაკუთრებულია დიდი ქართველი მწერლის პუბლიცისტური მემკვიდრეობის შემდგომი შესწავლისათვის.

არის კიდევ ვაჟა-ფშაველას თიანური უცნობი პუბლიკაციები. ისინი სხვადასხვა ფსევდონიმითაა გამოქვეყნებული. მათ შორის ოქტომბრის რევოლუციამდე ჟურნალ-გაზეთებში მრავალი წერილი ქვეყნდებოდა „მოკეთის“ ფსევდონიმით. ავტორთა ნაწილის ვინაობა დღეისთვის დადგენილია: ესენი იყვნენ მწერლები იოსებ იმედაშვილი და კონსტანტინე გვარამიძე. მაგრამ ამავე ფსევდონიმით გამოქვეყნებულ წერილთა ნაწილის ავტორის ვინაობა უცნობია. ჩვენ შევჩერდეთ იმ წერილებზე, რომელთა სავარაუდო ავტორი ვაჟა-ფშაველაა. ამ მხრივ საყურადღებოა გაზეთ „ისარში“ 1907 წლის 17 იანვარს „მოკეთის“ ფსევდონიმით გამოქვეყნებული წერილი „თიანეთი“. ავტორი 1907 წლის ამბებს, თიანელი სოციალ-დემოკრატების საქმიანობას ეხება. აქ საუბარია იმაზე, რომ თიანეთი ერთადერთი კუთხეა, სადაც ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა ფეხი ვერ მოიკიდეს და სხვა პარტიების დამცირებით ცდილობენ ფონს

გასვლას, თავის წარმოჩენას, განსაკუთრებით, ჯავრი სჭირთ ფედერალისტებისა. „მოკეთის“ ეს წერილი შინაარსითა და ენით საკმაოდ განსხვავდება ზემონახსენებ მწერალთა ენისგან, ამიტომ მათ ვერ ვივარაუდებთ ავტორად, რომელიც თიანეთის დიდი გულშემატკივარი და ახლობელია. ამ წერილის დამწერის ვინაობის დადგენისას ვარაუდი ვაჟა-ფშაველაზე შეჩერდა. 1907 წლის 13 იანვარს თიანეთში წვრილ მემამულეთა წინასაარჩევნო კრებაზე ფედერალისტებმა დეპუტატობის კანდიდატად ვაჟა-ფშაველა წამოაყენეს, თუმცა საკმაო ხმების მიუღებლობის გამო კანდიდატურა არ დამტკიცდა, ნაცვლად ხმის მიცემისა, სოციალ-დემოკრატებმა ვაჟას შეურაცხყოფა მიაყენეს. ზემოხსენებულ წერილს განაწყენებულმა სოციალ-დემოკრატებმაც უპასუხეს გაზეთ „საყვირში“ იმავე სახელწოდებით და გააკრიტიკეს ფედერალისტები, ცუდად დაახასიათეს ვაჟა-ფშაველა. ზოგადად, ასეთი კონფლიქტური დამოკიდებულება იყო ფედერალისტებსა და სოციალ-დემოკრატებს შორის და ეს წერილებიც ამისი ანარეკლია. „მოკეთე“ რომ ვაჟას ფსევდონიმია, ამას სხვა ნიშნებიც ადასტურებს, მაგალითად, წერილის შინაარსი, თემატიკა და მწერლისთვის დამახასიათებელი გამოთქმები; „ჩვენი სოფლის პირას ერთი დიდი ლოდი ძევს, ვინ იცის, რამდენი ხანია, მაგრამ იმას არავისთვის არა ურგია რა“, ამ ლოდს ავტორი სოციალ-დემოკრატთა საქმიანობას ადარებს. ვარაუდობენ, რომ ეს სწორედ ის ლოდია, რომელიც ვაჟას სხვა წერილში - „ფიქრებშია“ ნახსენები, რომელიც დროს ჩვენამდე შემოუნახავს, დღესაც ფერშეუცვლელად გდია ჩარგლის მახლობლად ქალაში და მას ვაჟა სხვა წერილებშიც ხშირად ახსენებს.

1907 წლის 14 თებერვალს „ეკალ-ძმარას“ ფსევდონიმით გაზეთ „ისარში“ დაიბეჭდა წერილი ვრცელი სათაურით - „გაზეთი საყვირი და თიანური არჩევნები“. აქ ავტორი ისევ უბრუნდება თიანელ წვრილ მემამულეთა კრებისა და სამაზრო არჩევნების შედეგებს და მკითხველს სოციალ-დემოკრატთა ხრიკებზე მოუთხრობს, არჩევნებში ზედმეტი ხმების მიღების

მიზეზებზე. ეს წერილიც, მოკეთის წერილის მსგავსად, გამოირჩევა დიდი მხატვრული გემოვნებით, ცოცხალი, სხარტი, სადა ენით და ერთგვარად „მოკეთის“ წერილის - „თიანეთის“ - გაგრძელებაა. ამ წერილების შინაარსობრივ-სტილისტური შესწავლა მათ ვაჟასეულობაზე მიუთითებს.

1890 წელს გაზეთ „ივერიაში“ „დროებით თიანელის“ ფსევდონიმით ვრცელი კორესპონდენცია გამოქვეყნდა, სათაურით - „ხმა პროვინციიდან“. ეს წერილი იუმორისტულია და დაბა თიანეთში არსებულ სოციალურ ნაკლოვანებებსა თუ უკუღმართობებს ეხება: ჯარის საზაფხულო ბანაკის გამართვას, ჯარის მიერ მახლობელი მამულების ხელში ჩაგდებას, გლეხებისათვის სახნავ-სათესის მოსპობას, ადგილობრივების სხვაგან აბარებას ლუკმა-პურის საშოვნელად, საქონლის დაავადებას, მასწავლებელთა მიერ სკოლის მიტოვებას და პურის მცხობლად დადგომას, ახალგაზრდების უსაქმურობას, ლოთობას და ა.შ. ამ წერილს მაზრის ინტელიგენციაში დიდი აყალმაყალი მოჰყვა, თუმცა ავტორის ვინაობა ვერ დაადგინეს. ვინ შეიძლებოდა ყოფილიყო ის? ვისაც მე-19 საუკუნის 90-იან წლებში თავის ქვეყანაზე შესტკიოდა გული და ვისაც შეეძლო ასეთი მაღალმხატვრული იუმორით წერა. პეტერბურგიდან დაბრუნების შემდეგ ვაჟა დამკვიდრდა სოფელ ჩარგალში, დედმამისეულ ნაფუძარში. მაზრის ცენტრში - თიანეთშიც - ხშირად დაიარებოდა. თავისი ფელეტონებისა და კორესპონდენციების არაჩვეულებრივი ციკლით აწვდიდა საზოგადოებას იქაურ ამბებს. ფიქრობენ, რომ ზემოხსენებული წერილიც ამ ციკლის ნაწილად უნდა მივიჩნიოთ. ამას ამტკიცებს წერის მხოლოდ ვაჟასთვის დამახასიათებელი მანერა და სხვა წერილებთან აზრების თანხვედრა, სტილი, მწერლისთვის დამახასიათებელი ფრაზეოლოგია, საკითხის დაყენების სპეციფიკა, ნაკლოვანებების მიზეზების მიგნებისა და მათგან გათავისუფლების გზები და ა.შ. ხანგრძლივი კვლევა-ძიების შედეგად დადგინდა, რომ ზოგიერთი ზემოხსენებული და ზოგიერთი სხვა წერილიც, უცნობი პუბლიკაციების ბრწყინვალე ნიმუშები, რომლებზეც აქ არ შევჩერე-

ბულვართ („ილდაკნის გმირები“, „თიანეთის მაზრა“, „თიანეთის ვითარება“ და სხვ.), ვაჟა-ფშაველას ლიტერატურული მემკვიდრეობის ნაწილია. რამდენად სანდოა ეს ვარაუდები და ვერსიები, ამას მომავალი აჩვენებს, რადგან ვაჟა-ფშაველას პრობლემატიკა, სტილი, ენა და პათოსი თანადროულად აღიქმება დროის სხვა ეპოქალურ ლოკაციებშიც, როგორც ქართული, კლასიკური მემკვიდრეობა.

ლიტერატურა:

1. „ივერია“ (1890), N173.
2. „ივერია“ (1893), N178.
3. **ლეკიშვილი, ს.** (1969), ვაჟა-ფშაველას უცნობი პუბლიცისტური წერილების სერია „ივერიის“ (1889-1893 წწ.) ფურცლებზე, „მნათობი“, 1969, N1.
4. **აბრამიშვილი, ვლ.** (1977), ვაჟა-ფშაველას თიანური უცნობი პუბლიკაციები, „ახალი თიანეთი“, 1977, 21, 26, 30 ივლისი.

Vajra's rich literary heritage is not fully known to the reader. Some of his letters and works are with hitherto unknown pseudonyms. Collaborators of the well-known Georgian newspaper "Iveria", as it usually happened at that time, often published their writings with pseudonyms and initials. Vazha, as an active collaborator of "Iveria", had his pseudonyms too: "Paraskeva", "V-a p-la", "Ikauri", "Zhulika Gogochuri", etc. The cognoscente of Georgian periodical press of the second half of the 19-th century would have noticed one common, interesting publicist manner - the polemic of a pseudonymous author with a fictional person. It is thought that the articles published under the rubric "Letter to a Friend", which are dedicated to one addressee "Brother Ekvtime" and represent a logical continuation of each other, belong to Vazha-Pshavela. 14 Interesting publicist letters? This is a polemic between two friends - Mamuka, the childhood friend of Ekvtime, who had been in Russia for a long time, from time

to time apprises him about the good or bad events of the life of the homeland. In these articles there is reviewed the anguish of Georgia and seeking the ways out of the current difficult situations. It is noteworthy that when solving the problems narrated in these letters and discussing social or national issues, Vazha is presented as a typical member of "sixties". It is also interesting to note that the total number of Vazha's letters known up to this date, published in 1880-93, does not exceed the number of articles reviewed here. Obviously, the significance of this material is special for further study of the publicist heritage of the great Georgian writer.

There are also Vazha-Pshavela's other unknown Tianetian publications. They are published under various pseudonyms. Among them, before the October Revolution many letters were published in magazines and newspapers under the pseudonym "Well-wisher" .

In 1890 an extensive correspondence was published in the newspaper "Iveria" under the pseudonym "Temporary Tianetian" with the title "Voice from the province". This letter is humorous and refers to the social blameworthiness or wrongness in Tianeti. This letter was followed by a disarrangement among the intelligentsia of the district, although the author could not be identified. Who could it have been? Who had taken it to heart in the 90s of the 19th century, who could write with such highly artistic humor. After returning from St. Petersburg, Vazha settled in the village of Chargali, in his maternal home. He often visited the center of the region - Tianeti. By an unusual cycle of his feuilletons and correspondence he provided the public with the news of that place. It is thought that the above mentioned letter should also be considered as part of this cycle. This is evidenced by the manner of writing characterizing only Vazha and the coincidence of thoughts with other letters, the style, the phraseology characterizing of the writer, the specifics of the opening a question, the ways of finding the causes of shortcomings and getting rid of them, etc.

After a long research it was found that some of the above-mentioned and some other letters, brilliant samples of unknown publications, which we have not reviewed here (“Heroes of Ildakni “, “Tianeti Mazra”, “ Situation of Tianeti “, etc.), are part of Vazha-Pshavela’s literary heritage. How reliable these versions are, will be shown in the future, because Vazha-Pshavela’s problematics, style, language and pathos perceived as contemporary also in other epochal locations of time, as a Georgian classical heritage.